

Az első órától a visszарománosításig

magát N. Colan Érsek Egyházi Dokumentációs Központnak nevező intézmény, mely az ortodox püspökség mellett működik, az ugyancsak általa mozgatott, ún. Hargita–Kovászna Európai Tanulmányok¹ kutatóintézettel karöltve, interetnikai párbeszédre hívta 2001-ben a magyar kisebbség képviselőit. A dialógus gyakorlatilag elmaradt, amibe az is belejátszhatott, hogy a központ kiadványaiból – sokat publikált az utóbbi években – a párbeszédetől, eszmecserétől merőben elütő célrendszer körvonalai bontakoznak ki. A kinyilvánított szándék emiatt sehogyan sem felelt meg a központról kialakult képnek, s a meghívottak pontosan a párbeszédképes része inkább távol maradt. De milyen eszmekörben mozog a vidéket immár tíz éve boldogító társaság? Az ismertetés és reflexió céljával lapoztunk bele kiadványaikba.

AZ ELSŐ ÓRA

Tavaly előtt jelentette meg a Carpații Răsăriteni Kiadó az Aurel Nistor² volt árapataki ortodox lelkész, későbbi sepsiszentgyörgyi esperesnek szánt kötetet,³ ebből válogatunk. A pópa írásai közt bukkantunk az első óra történetére. Az írás eredetileg 1919 októberében jelent meg Nicolae Iorga *Neamul Românesc* című lapjában, benne A. Nistor a románság sanyarú sorsáról számol be a magyar uralom alatt, mely – mondja – sok helyen asszimilációjukhoz vezetett.

„E testvéreinket mindenekelőtt ki kell mentenünk az elmagyarosítás karmaiból, hogy megtanulhassák újból a román nyelvet, felöltsék ismét a román népviseletet, hogy újból románként érezhessenek és élhessenek. E cél tűzték ki a megye román vezetői, akik feladata egy szívvel-lélekkel végrehajtandó munkaterv kidolgozása. Mindenekelőtt a románság nemzeti büszkeségét kellett felébreszteniük. Eddig nem volt ugyanis alkalmuk belátni, milyen kincseket rejt a román lélek. Azt mondták nekik a magyarok, szegyenkezzenek amiatt, hogy egy műveletlen, szegény, a magyarnál alacsonyabb rendű »nemzetiséghez« – tagadták nemzetalkotáshoz való jogukat – tartoznak. Azt sugallták nekik, aminek lett is fogamatja, hogy a román el-esett faj, Erdélybe máshonnan bevándorolt szolgák és pásztorok leszármazottja, hogy nincs se kultúrája, se saját művészete, népviselete, nincsenek hagyományai stb. Hogy jobb belátásra bírják eme elmagyarosított románokat, nagy népünnepelet szerveztek a megyeközpontban, Sfântul Gheorghe városában – korábbi nevén Sepsiszentgyörgyön – mégpedig szeptember 15-én (28-án), vasárnap, amelyen előljárók és parasztok vettek részt a megye minden sarkából, s amely nagyon jól sikerült.

Reggel 9-kor hosszú sorokban érkeztek mindenünnen a szekerek a város nagy kiterjedésű piacára, minden falu külön jött, élén a pappal és a trikolórral. Fél tíz-kor tizenhat pápa ünnepi Te Deumot tartott a tér közepén, halát adván a Fennvalónak, hogy segítette a Román Katonának az ősi álom megvalósításában, s megérhettük a csodát, hogy urai vagyunk e városnak.” A prefektúra üléstermében megalakult ezt követően a román művelődési egyesület megyei szervezete. „Majd meghívták az összes elmagyarosított románt, akik úgy százan lehettek jelen, hogy álljanak ki az elnöki asztal mellé, ahol a prefektus ült. Magyarul fordultak hozzánk, megmagyarázván nekik, hogy az összejövetel célja visszavezetni őket mindenhez, ami román. Bemutatták előttük a terembeli román nők népviseletét, akik szelistyei, mások töröcsvári, rucári, békási, moldvai ruhákban voltak, egyik szebb volt, mint a másik. Saját szemükkel győződhetek meg a román nő varrni tudásáról, művészetéről, melynek párja nincsen más népeknél. Felvilágosították őket, büszkék lehetnek román voltukra, mivel olyan vezetőik vannak, akik nem sajnálják az időt, fáradságot és pénzt, csak hogy a falusiak művelődésben és vagyoniilag is gyarapodhassanak. Olyannyira fellelkesültek a mi szegény elmagyarosított testvéreink, hogy a szónoklatok végén, könnyek között és keresztet hányva, valamennyien e kiáltásban törtek ki – ennyit tudtak csupán románul –: Éljen Nagyrománia!

Délután népiünnepély volt a téren, minden népi táncot előadtak, kezdve a hórával, melyben összefogózott valamennyi jelenlevő, idősek és fiatalok, parasztok, lelkészek és minden értelmiségi, hogy alig fértek el a téren, minden erdélyi város egyik legnagyobb központi terén.”⁴

„FELTÁMASZTANI” A NEMZETET

Hogyan folytatódott az ily meghatóan kezdődött „nemzeti feltámasztás” munkája, miként maga szerző nevezi? Sok munkaterv készült, az esperesnél jóval befolyásosabb hatalmak fogtak össze, hogy az eltévedt bárányokat az akolba visszatereljék, mi több, másokat is velük együtt. Az esperestől még talán annyit, hogy maga azt javasolja 1927-ben: építsenek a három megyeszékhely központjában, Szentgyörgyön, Csíkszeredában és Udvarhelyen egy-egy ortodox katedrális az egyház „presztízsének növelése végett”, s a meglevő két háromszéki, az ojtói (így nevezték a bereckit, mely utóbb Kézdivásárhelyre költözött) és szentgyörgyi mellé még egy-egy esperességet hozzanak létre Csík és Udvarhely megyében is, melyeknek „misszionáriusi központokként” kell működniük a Székelyföldön,⁵ külön kiemelve, hogy a nemzeti propagandának és nevelőmunkának mindenekelőtt görögkeleti, tehát a fő államegyházi vonalon kell kezdődnie és folynia az itteni sajátos körülmények között. Idézzük még 1929-es esperesi jelentésből, hogy körzete az évben négy ortodox hívőt veszített kitérés következtében – egyes házasságot kötött nőkről van szó, akik férjük vallását vették fel –, nyert viszont tizenyolc áttért férfit és tizenkét nőt, azaz összesen harminc hívőt a négy ellenében. Nagybacontól Sepsimagyaróság a falvak külön megnevezésével.

Hogy eme „nemzetmentők” hite mögött milyen meggyőződés húzódott meg, milyen mozgatórugókra járt eszjárásuk és érvrendszerük, annak illusztrálására idéz-

zük még *Az ortodox egyház és az elszékelyesített megyékbeli románkérdés* című dolgozattól: „Az elszékelyesített övezet négy megyét ölel fel, mégpedig: 1. Háromszék megyét 144 934 lakossal, 2. Udvarhely megyét 139 306 lakossal, Csík megyét 158 970 lakossal, 4. Maros megye egy részét 313 250 lakossal az 1939. április 4-ei Demográfiai értesítő szerint. Az elszékelyesített övezet románjait három csoportba oszthatjuk. 1. Akik megtartották hitüket, nyelvüket, viseletüket és szokásaikat. 2. Akik megtartották hitüket és nemzeti öntudatukat, de akik elvesztették nyelvüket és többi lelki és nemzeti kincsüket. 3. Akik teljesen elidegenedtek mind a hittől és nemzettől, és akik, noha román etnikai eredetűek, székelynek vallják magukat.”⁶

A nagy kérdés nyilván az, hogy ki tartozik e harmadik csoportba, és hogyan viszonyul hozzá a hatalom, az egyházi hatóság. Nos, mint az 1939-re általánossá váló „elszékelyesített megyék” kifejezés is sejteti – a szókapcsolat propagandisztikus szólamból fakad, és valóságalapja vajmi kevés –, a harmadik csoportba majd mindenki belefér:

„Hogy megérthessük a román nemzeti mozgalom [românismul] nehéz helyzetét, valamint a hatalmas veszteséget is, melyet az idők során elszenvedtünk, nemzetünk háromszéki állapotára hoznék fel példát, ahol viszonylag sikerült megőriznünk magunkat. A megye körülbelül 145 000 lakosából ma románnak körülbelül 29 500 tartja magát, azaz 20%. Ezek közül nyelvét és egyéb lelki kincseit megőrizte úgy 9500, azaz alig 30%, mely 6 tiszta román községben él (öt Brassó és egy Bákó megye határa mentén) és 12 vegyes községben (3 Brassó megye, 9 pedig Buzău és Putna megye határához közel).

A többi 20 000 megőrizte hitét és román öntudatát, de elvesztette többi lelki kincsét. Ők 88 községben élnek.

Elveszett viszont a nemzet és egyháza számára legkevesebb 50 000 román, aki székelynek vallja magát, noha román neveket visel, mint: Dragomir, Bariț, Creangă, Crainic, Mircea, Oprea, Sârbu, Raduly, Lunguj, Trimfuj, Dobrița, Duca, Coman, Moldovan, Bogdan, Răduț, Gurgui, Luca, Dobra, Todor, Bacs, Berszan, Dumitraș, Safta, Ursui, Daragus stb.”⁷ Ezután a korban divatozó, fölöttébb „tudományos” vérelemzésre hivatkozik a szerző, mely kimutatta állítólag többek közt azt is, a székelység vérösszetételben hasonlít mind a románokhoz, mind a magyarországi magyarokhoz, amiből egyenesen következik ugyebár, hogy miként a székelyek is jórészt elmagyarosított románok, úgy a magyarországi magyarok sem egyebek.

MIRE JUTOTTAK HÚSZ ÉV ALATT?

1940-ben készült összegezés szerint az ortodox egyházépítés nagyot haladt a Székelyföldön. Csík, Háromszék és Udvarhely megyének akkor összesen 446 000 lakosa volt. Szervezetileg az egyetlen berecki székhelyű ortodox esperesség helyett 1940-re már két esperesség létezett Háromszéken Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely székhellyel, utóbbinak a fennhatósága Csík megyére is kiterjedt, továbbá egy harmadik Udvarhelyen. Az ortodox parókiák száma 1920 és 1940 között a három megyében 28-ról 69-re nőtt, ebből Háromszéken 22-ről 37-re, Udvarhely megye-

ben 6-ról 23-ra és Csíkban nulláról 9-re. A templomépítés különösen nagy lendületet vett (közismertek a hatóság erőszakos akciói), így Háromszéken 29 ortodox templomról 48-ra nőtt a számuk, Udvarhely megyében 7-ről 15-re, Csíkban nulláról 3-ra, s van még Háromszéken 10 kápolna, Udvarhelyen 7, Csíkban 8, azaz összesen 25 kápolna, valamint 29 hármaskereszt – „troița” – és 29 harangláb. E győzedelmi jelentésbe foglaltatott továbbá, hogy ötezerrel nőtt a görögkeleti hívők száma a három megyében a húsz év alatt.⁸

MILYEN MÓDSZEREKKEL?

Nos, mint látjuk, az évtized végére az egyre feljebb srófolt számok már a székelység jó felét-háromnegyedét tartották származásilag nem magyarnak. „Munkaterveik” ennek megfelelően alakultak. Bemutatunk egyet a legradikálisabbak közül, mely a kultúrzónásítást kidolgozó hírhedt Constantin Anghelescu liberális közoktatási miniszter sugallatára és irányítása alatt készült a harmincas évek második felében. 1935 szeptemberében kapott utasítást Valeriu Bidu prefektus, hogy az „elszékelyesített románok” visszarománosítását célzó akciókat az újonnan létrehozott ún. *megyei kulturális bizottság* vezetése alá helyezze. A bizottság meg is alakult Țeposu Silviu akkori megyei főtanfelügyelő irányításával. Ennek tevékenységéről számol be egy marosvásárhelyi számadó konferencián 1937 áprilisában felolvasott emlékiratában⁹ az új prefektus, Corneliu Năstasi. Pár hosszabb szemelvény:

„Minden román köztisztviselő tudatában van annak, hogy küldetése nem szorítkozhat a közigazgatási hivatalra, az igazságszolgáltatásra, az iskolai katedrára, a templomi szószékre, hanem mindenütt, ahol a román nemzeti mozgalomnak gyógyítandó sebei vannak, iparkodnia kell a román közösségből kiszakított lelkeknek vigaszt és támaszt, az idők folyamán megtapasztalt szenvedésekért elégtételt nyújtani. [...]”

MEGVALÓSÍTÁSOK

1. *Egyházi téren* a kulturális bizottság létrehozása óta elértük a következőket:

– Hat új parókiát hoztunk létre, és további 22 létrehozása van folyamatban, mivel meggyőződésünk, hogy az elmagyarosított románok visszahozatala jórészt az egyházon keresztül valósítható meg, mert ha elszakítottuk a hívőt a kisebbségi egyháztól, lelkileg már megnyertük.

– 1918 és 1935 között 320-an tértek át ortodox hitre az elveszett románok közül. Az utóbbi két évben már 1200-an tértek át.

– Az utóbbi két évben épült vagy épülőfélben van 12 új templom, szemben a korábbi 17 év alatt épült 5-tel.” A prefektus felsorolja továbbá, hogy kántoriskolába küldtek tíz fiatait, hogy a megye iskoláit egy-egy regáti középiskola vette gondjaiba, azok diákjai a nyári táborok alkalmával 23 „troițát” [hármaskereszt] és 26 harangot adtak át, és hogy további tizenkilenc keresztet fognak felállítani. Ami pedig a görög katolikus egyházat illeti, sikerült betölteni a baróti, nagyborosnyói, illyefalvi és torjai papi állásokat.

2. *Iskolai téren*

1. A román származású tanulók többsége, akik (magyar) felekezeti elemibe jártak, kivételet és áttételet az állami iskolákba, számuk meghaladja a 700-at.

2. Az elmagyarosított román lakosok számára 82 román nyelvkurzust indítottak a falusi tanítók, ezeken kb. 2000-en vesznek részt.

3. Az állami elemikben működő magyar tagozatokat román tagozatokká alakítottuk át ott, ahol a román származású tanulók száma osztályonként meghaladta a tízet.

4. A régi kétnyelvű tankönyveket, melyekből oktattak megyénkben, kizárólag román tankönyvekkel cseréltük ki.

5. A megye lakosainak segítséget nyújtva a minisztérium ingyen tankönyvet osztott ki valamennyi állami iskolai tanulónak összesen 800 000 lej értékben.

6. Mivel az oktatás megyénkben különleges körülmények közt folyik, hogy az iskolák minél nagyobb hasznot hajtsanak, az idén 74 új tanítói állást hoztunk létre.

7. Az ókirálysági középiskolákba [...] 42 ösztöndíjas tanulót küldtünk, főleg elszékelyesített román szülők gyermekeit.

8. A román szokások és hagyományok felélesztése végett az állami iskolákban kolindákat, karácsonyi, újévi stb. szokásokat tanítottak be.

9. A nemzeti táncokat minden állami iskolában nagy sikerrel tanítják.

10. Sok iskolában a népviseletet is bevezették, maguk a tanulólányok varrják meg a ruhákat.

11. A nemzeti ünnepeket illő méltósággal kezdték megülni.

12. Vasárnaponként és ünnepnapokon a tanulókat rendszeresen templomba viszik, ahol részt vesznek a szent liturgiában. Az ősi hit felélesztésére egyházi körök alakultak a felnőtteknek több községben. [...]

16. A kisebbségi tanítókat, akik nem bírták a román nyelvet, román tanítókkal helyettesítettük, ennek köszönhetően a román oktatás nagyot haladt előre.

17. Ma az állami iskolák növendékeinek többsége majdnem folyékonyan beszél már románul. Főleg ott van ez így, ahol a tanítóknak megvan a folytonosságuk.

18. Hogy a valós helyzetből lehessen kiindulni, utasítottuk a tanítókat, tanulmányozzák az anyakönyveket, hogy minél alaposabban megállapíthassák az elmagyarosított románok számát. E célból kértük, hogy készítsék el minden község rövid monográfiáját.

A múltban majd mindenik megyei iskolának csak magyar tagozata volt. A tankönyvek nagyobb része román és magyar nyelvű volt. Az állami iskolák tanítói számottevő része kisebbségi lévén, a megvalósítások jelentéktelenek voltak a maiakhoz képest. Sok román származású, de nem görögkeleti vagy görög katolikus vallású tanuló felekezeti (magyar) iskolába járt.

3. *Egészségügyi téren.*

A román körzeti orvosok száma megnőtt, és elérte az 50%-os arányt. A román és elmagyarosított románok lakta községekben rendelőket hoztunk létre.

4. *Közigazgatás.*

Minden erőfeszítést megtettünk, hogy román alkalmazottak arányszáma egyre nagyobb legyen, s mára kielégítő az eredmény, úgyhogy a döntések végrehajtása

már nincs kiteve a szabotázs vagy elsikkasztás veszélyének. Bizonyosak lehetünk tehát abban, hogy a régi elnyomotti helyzet megváltoztatását célzó, a régi rendszer zaklatásainak kitett románok védelmére hozott intézkedések nem maradnak holt betűk, mivel a közigazgatási alkalmazottaknak maguknak is meggyőződésük, hogy kötelességük ama nagy jelentőségű nemzeti ügy szolgálatába szegődniük, melybe fogtunk.

Hogy az erőfeszítéseket össze lehessen fogni, és hogy komoly ellenőrzést lehessen gyakorolni azok tevékenysége felett, akik e mozgalmat irányítják, a megye prefektúráján különleges osztályt hoztunk létre Megyei Kulturális Propagandaosztály néven külön tisztviselőkkel, irattárral levelezési regiszterrel.

Mivel meggyőződésünk, hogy az elmagyarosított románok visszatérése mindekelőtt gazdasági és pénzügyi kérdés, előirányoztunk a megyei költségvetésben 100 000 lejt, hogy ama nélkülöző románokat lehessen belőle segélyezni, akik nyilvánítják vágyukat a román közösségbe való visszatérésre.

A megyei költségvetésben 1 000 000 lejt a tavaly megkezdett 23 templom építése befejezésére szántunk.

A közigazgatási egységeket utasítottuk, hangsúlyozottan iparkodjanak az elmagyarosított románokat rávenni arra, hogy régi román családneveiket vehessék fel.”

Eddig a megvalósítások. Az emlékirat a sérelmeket is megfogalmazza, ezeket felsorolásszerűen jelezzük csupán, hozzátéve, hogy szinte valamennyi teljesült, s hogy tulajdonképpen nyitott kapukat döngtetnek a kérelmezők, illetve a fennálló gyakorlat hivatalos jóváhagyását igénylik. Így például a névváltoztatási illetéket a pénzügy hamarosan eltörölte. Noha állami segílyt kérnek a templomépítésre (meg kell jegyezni, azok különben jórészt a – közmunkát szabályozó törvényre való jogsértő hivatkozással – székelység rabszolgamunkájával készültek el), kéri, hogy országos gyűjtés induljon a templomok berendezésének előteremtése, harangok beszerzése végett, hogy papi lakások építése céljából állami segílyt utaljanak ki. Tanügyi téren kéri, hogy valamennyi faluban állami román óvoda és iskola nyíljon, hogy „az elmagyarosított románok lakta helységek felekezeti iskoláit bezárják”, hogy kötelezzék a magyar felekezeti iskolákat a törvény ama cikkelye szigorú betartására, mely megtiltja nekik a román származású tanulók felvételét. Igénylik továbbá az iskolavégzett fiatalok román ifjúsági szervezetekbe tömörítését, a 18 évet betöltött fiatalok kötelező katonai felkészítő – „premilitar” – gyakorlatokba való bevonását, külön román kultúrházak felállítását a falvakon, s hogy kizárólag román tanítókat küldjenek a célba vett községekbe, ezek részesüljenek a törvény biztosította, kiemelt dupla fizetésben és földjuttatásban (tíz hektár) akár megyén belüli, akár azon kívüli származásúak. Közigazgatási téren az emlékirat igényeiben még messzebb megy. Idézzük:

„Tegyük kötelezővé minden megyebeli főnöknek, hogy a román elemet részesítse előnyben a közigazgatásban valamennyi megyei, községi stb. állás tekintetében. Az államvallásra áttért románokat pedig részesítsék előnyben még a törvényes előírások rovására is.”¹⁰ (Aki nem hiszi, utána nézhet.) Kéri továbbá a prefektusi emlékirat a névváltoztatási eljárások leegyszerűsítését, külön román

iparososztály létrejöttének ösztönzését, mi több, magyar rádióadás beindítását, hogy ellenpropagandát lehessen folytatni az ellenséges híresztelésekkel szemben.

KINEK HASZNÁL?

A magát N. Colan Érsek Dokumentációs Központnak nevező intézmény időszerűnek szánt közleményeiből közöltünk szemelvényeket. E részleteknek nyilván megvan a forrásértékük, a megye történetének fontos fejezetét tükrözik. Ezzel nem is lenne baj. Mindamellettt választ várunk arra a kérdésre: milyen szerepet játszott a központ az ún., Har-Kov Jelentés összeállításában, a levitézlett RNEP-es Petre Țurlea képviselő „adatokkal” való ellátásában (a képviselő úr a szárazajtai gyilkosok tisztára mosására tett kísérletet), a megyében készült feszültségkeltő román „séreلمي” iratok megfogalmazásában? Általában véve milyen fő szellemi tájékozódás rajzolódik ki a központ kiadványaiból? Mire vall az, hogy a székelységet a templomrombolás kollektív bűnében elmarasztaló, rágalmozó fércművet újrakiadásra tartotta méltónak? Tessék belelapozni a *Transilvania prigoniță de unguri* című kötetbe!¹¹ Szükség volt-e a legionárius szellemiséget árasztó, az eseményeket meghamisító, a magyarságot démonizáló szennyiratra annak, aki „etnikai párbeszédre” hív fel, és közös dolgaink békés megbeszélésére? Szavahihetőségét növeli talán? Mire vallanak az általunk ismertett szemelvények? A magyarságról mint kollektívumról készült bűnlajstromok?

A két világháború közti „visszarománosítási” mozgalmat a központ kiadványai semminémű bírálóban sem részesítik. Jogos, demokratikus törekvéseket követett volna? A súlyos jogsértések embersorsokba beletipró sorozata talán példás cselekedet lett volna az adminisztráció részéről? Az általunk közzétettekből is kiviláglik, hogy a monarchiabeli román önvédelmi nacionalizmus hogyan vált át államnemzeti, agresszív sovinizmusba, az elnyomottak védelmezőjének pózát levetve, hogyan lesz a legkegyetlenebb erőszakos beolvasztási kormánypolitika eszközévé. A visszarománosítás a mai kutatások alapján tulajdonképpen a leggyalázatosabb székellyellenes erőszakos asszimilációra redukálható, voltaképpen az ún. kultúrzónásítás, a történelemhamisítás, a faji diszkrimináció, a származáskutatás, a névelemzés, a hivatali vegzatúra, a rendőrállamiság, az ostromállapot és a katonai önkény egész eszköztárának bevetésével folyó „térítés” volt, ezért ideológiailag egy kisebbségellenes, elnyomó gyakorlat védelmét ellátó elméletnél nem egyéb. Aki pedig fel kívánja eleveníteni és folytatandó előzményt lát e nyílt hadüzenetben – az miként hívhat fel „párbeszédre”?

AKI KIJÁRTA A MÁSODRENDŰSÉG ISKOLÁJÁT

Hogy más szellemiség is létezik a román égöv alatt, arra olyan véleményt fogunk idézni, mely a román nemzeti mozgalom egy képviselőjétől származik. Más forrásból¹² merítettük persze, mint melyeket a N. Colan Központ előnyben részesít – melynek viszont megvan ama előnye, hogy alkalmas a valódi párbeszéd kiindulópontjával. A sós-

mezei, tehát háromszéki születésű Ghiță Pop, akitől származik, a dualizmus korában Nagymagyarország felbomlásztásáért harcoló román politikus volt, később parasztpárti alminiszter, képviselő, nem egy nacionalista kijelentését is idézhetnénk. Alább Nicolae Iorga akkori miniszterelnökkel folytatott parlamenti vitájában – Sándor József magyarpárti, Háromszéken megválasztott szenátor védelmében emelt szót – azonban a kisebbségek elnyomása ellen emelte fel szavát. Arról volt szó, hogy pár évvel korábban a kolozsvári I. Ferdinand Egyetemen betiltották magyar diákok egyesületét. Ghiță Pop reakciója 1932-ből arra épít, hogy az általános szervezkedési jogból következik a kisebbségi diákok joga is a saját egyesület megalakítására, ezt tehát tőlük elvenni nem lehet. „A dolog még súlyosabb jelleget ölt, ha bebizonyosodik az, amit a Dimineața állított minap, hogy a román egyesületek elutasítják a beiratkozni óhajtó kisebbségi diákokat. Vajon okos és megfontolt-e, hogy az erdélyi vagy besszarábiai kisebbségi diákokban felébresszük az üldözöttség és jogfosztottság érzését? És ha egy napon titkos diákszervezeteket lepleznének le, vajon nem tehetnénk-e szemrehányást magunknak, ha a kisebbségi diákok arra a látszatra hivatkoznának, hogy a mi politikánk kényszerítette őket a téves útra? [...]

Bírálóink, akik állandóan azt vetik szemünkre, hogy védjük a kisebbségeket, többnyire ugyanazzal az érveléssel akarnak bennünket lefegyverezni. A múltat hánytorgatják és diadalmasan kérdezik, hogy a magyarok jobban bántak-e velünk az egyesülés előtt, nem üldözték-e eleget a román nyelvet? Érvelésük nem állja meg a helyét, mert a régi magyar uralom alatt elkövetett hibák nem szolgálhatnak az új román uralom hibáinak mentségére.

Jelen esetben érvelésük azért helytelen, mert tájékozatlanságon alapul. Ausztria–Magyarországon ugyanis a nemzetiségi alapon álló diákszervezetek szabadon működhettek. Az egyesülésig sok, törvényesen engedélyezett román diákegyesület működött, így Grazban a »Carmen Sylva«, Bécsben a »România Jună«, Budapesten a »Petru Maior«, nem is beszélve a számos csernovici román diákegyesületről. A kolozsvári magyar egyetemen működő »Iulia« román diákegyesületet 1896-ban oszlatták fel, ha nem tévedek, a kolozsvári magyar egyetem sovíniszta vezetőségének hamis és rosszindulatú vádjai alapján...

Befejezésül engedtessek meg nekem, hogy megfogalmazzam a román állam kisebbségi politikájának alapelvét: a kisebbségi kérdés bőséges komplexumának egyetlen pontján sem szabad rosszabb bánásmódot bevezetnünk, mint amilyenben az egyesülésig az illető tartományban részünk volt. Másodsorban: az elnyomott románoknak adott jogokat nem szabad a jelenlegi kisebbségeink számára maximumnak tekintenünk, csupán egy minimális tény- és jogállapotnak. Inkább több jogot adjunk nekik, mint kevesebbet annál, amit szolgáságunk idején magunk élveztünk.”¹³

Különös hangsúlyt kapnak a Székelyföldön Ghiță Pop ama szavai, melyek az Anghelescu-féle iskolapolitikát bírálják a *Keleti Újság*nak adott 1929-es nyilatkozatában:

„Hibás a mai kétnyelvű rendszer [*ez sajnos máig fennáll*]. Szerintem az oktatás fő célja az ismeretek megszerzése és nem a román nyelv elsajátítása. Ezt mint jó

román mondom, aki nem felejt azonban, hogy az egyetemes emberi kultúrával szemben, nemzetiségre való tekintet nélkül, kötelességeink vannak. Kétségtelen, hogy mi románok, jó szemmel nézzük azt, hogy a kisebbségek elsajátítják az állam nyelvét. A nyelvtanulás tekintetében nem szabad a kényszer eszközeit használni. Az emberi kultúrközösséghez csak az anyanyelven való oktatás vezet. Nagy hibának tartom, hogy a magyar vidékre olyan tanítókat küldenek, akik nem tudnak magyarul, amiből az tűnik ki, hogy a tanítás kizárólagos célja: a román nyelv elsajátítása a többi tantárgyak teljes elhanyagolásával. Mert legyenek bármilyen kitűnő tanárok, ha a gyermekek nem értik őket, a tanítás illuzórikussá lesz, nagy szellemi kárára mind az államnak, mind az illető kisebbségnek. Egyáltalában a kétnyelvűség elítélendő. Egy iskolában nem lehet két nyelven tanítani. Ez természetesen nem zárja ki a román nyelvnek tantárgyként való tanítását. [...] Az iskolának nem az a feladata – s ebben különböznék a sovinsztáktól –, hogy a kisebbséget elnemzetlenítse. Aki tehát őszintén és minden hátsó gondolat nélkül lemondott a denacionalizálási törekvésekről, az könnyen be fogja látni, hogy kétnyelvű oktatásnak semmi értelme nincsen, az csupán csak az elnemzetlenítés céljait szolgálja. Az államszegélyhez feltétlenül joguk van a felekezeteknek. Ha kisebbségiek részt vesznek az állami terhek viselésében, akkor joguk van arra is, hogy az állam kellő mértékben támogassa őket”¹⁴ (kiemelés – K. A.).

Ghiță Pop a fentiekben a történelem és földrajz, valamint az alkotmánytan román nyelven való oktatása ellen állt ki, botrányosnak nevezi azt, hogy a korabeli törvények az érettségizőket valóságos tortúrának vetették alá: a magyar, német stb. gimnáziumok végzettjeinek románul kellett vizsgáznuk az iskola tannyelvét nem ismerő román tanárok előtt. „Én is a régi Magyarországon tanultam, egy román líceumban, és érettségi vizsgáimat az összes tárgyakból románul tettem le, kivéve a magyar nyelvet és irodalmat. Lehetetlenség az, hogy mi kevesebb jogot adjunk a kisebbségeknek, mint amennyi jogunk nekünk volt a magyar uralom alatt.”¹⁵

Az ismertetett szemelvényeinkből az is kiderül, a román hatalom a Székelyföldet, de minden kisebbségek által lakott, ún. román kultúrzónát is gyakorlatilag ostromállapot körülményei között, kinevezett képviselőkkel, a polgári szabadságjogok jó részének felfüggesztése mellett kormányozta. Érdeemes megszívlelni, amit Ghiță Pop mond ennek kapcsán:

„Elég megjegyezni annyit, hogy Erdélyben 1867 óta a háború kitöréséig nem ismerték az ostromállapotot, a cenzúra fogalmát. 42 éven keresztül Erdélyben egyetlen lap sem jelent meg fehér hasábkokkal, még ha román volt is. A nemzeti diplomácia és a gyulafehérvári határozatok nevében tiltakozunk a kormány eme bűnei ellen.”¹⁶

A kiemelt mondatokban az ellenzéki politikusnak sikerült a román kisebbségpolitika nagy paradoxonát megfogalmaznia. Egy reális párbeszéd ennek belátást feltételezi. Ténykérdés az új helyi közigazgatási törvény 2001-es elfogadása óta – a végrehajtási, igaz, hosszú még az út –, hogy a mai Romániában az Európához való felzárkózás kényszerében és igyekezetében kisebbségvédelmi lépéseket is tesz a törvényhozás. Ghiță Pop felismerései tehát kiadós késéssel, de gyakorlatilag ér-

vényesülhetnek. A N. Colan Központ ismertetett kiadványai ennek szegülnek ellen, ezért árad belőlük a múlt századi elfogultságok szelleme, többszörösen idejét-múlt ideológiák fojtó miazmája.

AGYRÉM VAGY PROVOKÁCIÓ?

No, de visszatérve korunkba, milyen esélyeket adhatunk az említett párbeszédnek. Hogyan munkálkodik ezen a magát dokumentációs központként meghatározó, egyházinak mondott N. Colan sepsiszentgyörgyi intézmény, mely az Európai (!) Kutatások Központját is felállította nemrég – elvégre nyugatról fúj a szél! És miféle kutatásokat részesítenek itt támogatásban? Olyan kötetet ismertetünk, mely rávilágít arra, kitalálhat-e a párbeszéd ama zsákutcából, melybe a kilencvenes években a nagy publicitást nyert ún. Har-Kov Jelentések juttatták.

NYELVI EGYENLŐSÉGET, DE INKÁBB MÉGSE – „A TÖRZZSÉ ZÜLLÉS VESZÉLYE”

A Román Akadémia szociológiai kutatóintézetében dolgozik Maria Ciobanu-Băcanu, akinek megyénk iránt akkor ébredt fel az érdeklődése, amikor egy marosvásárhelyi kiadónál 1998-ban megjelentette az *S.O.S. – a Kovászna és Hargita megyei románok* című könyvét.¹⁷ Utóbb módszeres kutatás tárgyává tette a „veszélyt”, s tavaly az Eurocarpatica kiadásában egy „tudományosabb” címmel értekezik róla. *A Kovászna és Hargita megyei románok elmagyarosításának drámája* – ez áll cím gyanánt fekete alapon piros betűkkel a borítón.¹⁸ A szerző beszámol fejtöréséről, melyet a nemzetközi dokumentumok, jelesen a regionális és kisebbségi nyelvek európai chartája (1992) és az EU idevágó keretegyezménye (1994) okozott neki. Az 1994-es keretegyezmény, melyet az Európa Tanács elfogadott, minden egyének elismeri ama jogát, hogy nevét anyanyelvén használhassa, s hogy azt hivatalosan is elismerjék a törvényes előírásoknak megfelelően, ama előírásoknak, melyeket – mondja – a román államnak is figyelembe kellene vennie, hogy megváltoztassa, azaz „románosítsa” azon románok nevét, akikét a „horthysta megszállás” idején magyarosították.¹⁹

Figyelemmel olvasván a kisebbségek sokféle nyelvi jogát, melyeket az államoknak „igyekezniük kellene nyújtani, nem tudjuk elfojtani egy észrevételünk, nevezetesen, hogy alkalmazásuk óhatatlanul az illető államok meggyengüléséhez vezet” – írja fokozódó aggodalommal, elmulasztván megjelölni, mely nyugati állam lett erőtlenebb az alkalmazás nyomán. A keretegyezmény ajánlásai ugyanis nem egy helyt már alkalmazott elvek.

De vajon mitől tart még a szerző? Íme:

„A gyakorlati terepmunkát végző kutató szempontjából, aki jól ismeri a kisebbségi magyar haszonélvezők reakcióit, akik vonakodnak a románt mint hivatalos nyelvet elsajátítani, e normáknak (a kisebbségi nyelvek egyenjogúsításáról van szó) sok negatív következménye van:

1. arra buzdítják vagy készítetik a kisebbségeket, hogy ne tanulják meg a hivatalos nyelvet, mivel mindenütt beszélhetsz saját nyelveden is, és a többségi partner köteles tolmácsot adni melléd;

2. a hátsó ajtón keresztül más nyelveket, de legalább egy másik hivatalos nyelvet csempésznek be, melyet a többségiek el kényszerülnek sajátítani, hogy szót érthessenek a kisebbségi polgárokkal. Következésképpen országunkban a románok valamennyien meg kell, hogy tanuljanak magyarul, ha a közszolgáltatásban kívánnak dolgozni, ezzel a magyarok minden erőfeszítés nélkül megvalósítják a legtisztább etnikai egyneműséget;

3. gyengítik az állami közösség nyelvi egységét, köztudott ugyanis, a mindenki által ismert hivatalos nyelv kötelekké, kommunikációs eszközzé válik egy ország polgárai között;

4. aláaknázzák a többségi nemzet méltóságát, mivel annak el kell tűnie, hogy nyelvileg a kisebbségiek vegyék át a helyét;

5. megteremtik a magyarok gettósításának kedvező előfeltételeit;

6. gyengítik a társadalom tagjainak szociális összetartását, és létrehozzák a nyelvi tribalizmus feltételeit, ama törzssé züllésnek a feltételeit, melytől féltükben sokan megvonták volna az önrendelkezés jogát a nemzeti kisebbségektől, s mely most íme megvalósul a nyelvi jogok révén.”²⁰

A tudós szerző tehát a törzsi viszonyok kiújulásától félt minket, biztosra veszi ugyanis, hogy csak az ürügyet keressük ahhoz, ne sajátítsuk el a hivatalos nyelvet, sőt, hogy „megalázzuk” annak méltóságát.

VISSZA A KONYHÁBA!

Mit javasol hát a szerző, hogyan szabaduljunk a kutyaszorítóból? Nos, nem sokat köntörfalaz:

„Elfogadván a kisebbségek jogát, hogy megőrizhessék nyelvüket, úgy véljük, hogy annak a magánélet privilégiumának kell maradnia, melyre senkinek nincs joga kezdet emelni. A társadalomban azonban minden polgárnak ismernie és használnia kell a hivatalos nemzeti nyelvet mint kommunikációs és integrációs eszközt.

Kutatásaink közben a terepen saját bőrünkön tapasztaltuk, hogy a magyarok kihívóan viselkednek a románokkal és a román nyelvvél szemben, és állandóan azt fűjják, hogy fiaiknak nehéz, nagyon nehéz azt megtanulniuk. 80 év után sem békültek ugyanis meg a gondolattal, hogy az övük már nem hivatalos nyelv, és csak azért is kizárólag magyar feliratokat függesztenek ki minden utcában lépten-nyomon. A nyilvános helyeken eltekintenek attól, hogy román ajkúak is jelen vannak, és szándékosan csak magyarul beszélnek, hogy sorompót állítsanak fel »önmaguk« és a »másik« között, ami komoly szociális kényelmetlenségérzetet szül. A tolmácsok lehetséges alkalmazásától a törvényszékeken és a magyar nyelvű közigazgatási okmányok elfogadásáról a románok úgy tartják, hogy az nekik és nyelvüknek dobott kesztyű, kihívás, e nyelvet ugyanis a magyarok közismerten megvetéssel keze-

lik. Ráadásul e lépések [a nyelvi jogok szavatolása] semmibe vennék a román többség akarátát, és a döntő lépést jelentenék az önrendelkezés és föderalizálás felé, melyre régóta várnak a magyarok. Megteremtődne ilyképpen a lehetőség, hogy legalísan lehessen megtisztítani az övezetet a románokhoz, románsághoz, román nyelvhez hasonló »nemkívánatos elemektől«, hogy át lehessen alakítani Kovászna és Hargita megyét »tisza székely földdé« [..]»²¹

Idéznék még egy mondatot arra hogyan próbálja meg szerzőnk a kecskét (az európai elvárásokat) úgy jóllaktni, hogy közben a káposzta (a represszív román nyelvi fölény) is megmaradjon. De főleg az államnyelv túlsúlya:

„Minden nyelvet meg kell őrizni, mivel beszélőinek történelmi létét szintetizálja, és az emberiség közös kultúrkincsének része, de a kisebbségi nyelvek beszélőinek nyújtott többletkönnyítések káros hatással vannak a többségi lakosság méltóságtudatára, a nemzeti nyelv méltóságára, mivel lefokozzák azt, s a többivel, a kisebbségiekével egy sorba helyezik.»²²

Hát bizony, bizony a nagynemzeti gögöt és a nyelvi egyenjogúság elvét egyszerre vallani bajosan lehet. Merthogy vagy az egyikben hisz az ember, vagy a másikat kívánja, s akkor pedig kár bújócskázni a szavakkal. Az előszóban különben szókimondóbb a szerző: szerinte interjúalanyai egyöntetűen azt óhajtják, hogy a parlament vegye figyelembe vágyukat, hogy a román nyelvet „az összes intézményekben és a mindennapi életben, az utcán, a kereskedelemben, mindennütt kötelező módon tiszteletben tartsák”.²³ Sajátos szóhasználatában a tisztelet egyeduralmat jelent a közszférában.

NO, DE MILYEN CÍMEN?

Hogy némileg a könyv „drámai” címére is magyarázattal szolgáljunk, illetve hogy a megregulázásunkra javasolt „megoldások” vélt jogcímét tisztázzuk, idézünk még egy passzust a történelemszemlélet jellemzésére, mely az egész koncepciót áthatja:

„Egy emberi csoport totális beolvasztása, mely ma lassan, de kitartóan érvényesül a magyar nyomásnak és elnyomásnak kitett Kovászna és Hargita megyei románság körében, szakaszos, összetett és soktényezős folyamat. Különböző asszimilációs modelleket lehet megfigyelni a terepmunka során, amikor olyan románokkal találkozol, akik már nem ismerik a román nyelvet, nem élnek már román szokások szerint, és románságukat már csak nevükben, vallásukban és leszármazásukban őrzik. Noha nem veszítették el a románokhoz és románsághoz tartozás tudatát, mégis megszűntek mindennapi létük gyakorlatában románként élni. Például szüleik, akik átélték a horthysta megszállás idejét, és akiket arra kényszerítettek, hogy csak magyarul beszéljenek, nem tudták gyermekeiket anyanyelvükre megtanítani, következésképpen otthon is magyarul beszélnek. Gyermekeik, a mai fiatalok, mivel otthon nem tudták megtanulni a román nyelvet, azt csupán iskolai tanórákról ismerik, és meglehetősen törve beszélnek, mivel szintén magyar pedagógusok oktatták őket. Ezeket a fiatalokat tehát elmagyarosították, azaz magyar isko-

lát végeznek, a művelődési házban a csárdást járják, magyarokkal barátkoznak, mivel a környezet túlnyomórészt magyar. Megkérdeztünk egyeseket közülük, gyermekeikből lesz-e még román, vagy hozzájuk hasonlóan legalább vallásilag és származásilag romának fogják-e vallani magukat, mire azt felelték, nem tudják.”²⁴

A szerző ezek után sürgős beavatkozásra szólít fel a lelkek megmentése végett, különben ezek az emberek „lemondanak magukról, és hagyják magukat beolvasztani”²⁵ – állítja.

Az előítéletes gondolkodás rabjaként a szerző nem a valóságból kiindulva kívánja megismerni a vizsgált tárgyat, hanem prejudícióját realitásnak kiáltva ki, ahhoz méri és nyilvánítja romlottnak, torzúnak, amit lát és hall, amit tapasztal. Ha már a feltételezéseknél tartunk, szemlátomást eszébe sem jut megkérdezni, vajon románok-e, és mennyire azok, akiket annak nyilvánít – hogy aztán állapotukról le-sújtó képet rajzolhasson. Románnak nevezhető-e az, aki se a nyelvet, se a szokásokat nem ismeri, mi több – tesszük mi hozzá, más nemzetét tekinti a magáénak, annak nyelvét beszéli a családban és adja tovább gyerekeinek? Mit tesz az, hogy a „románsághoz tartozása tudatát nem veszítette el”? Mennyi ebben a hivatalos állami propaganda szerepe, ki világosította fel, és milyen dilemmákat jelent eme emberek számára a kísérlet, hogy amire őseik évszázadokon keresztül törekedtek: beilleszkedni a székely falu rendjébe és értékrendjébe, most hirtelen elvessek, felrúgják, a befogadottság és megbecsülés minden eredményét sutba vágják, a rokoni kapcsolatokat erőszakkal megszakítják, és meginduljanak a disszimiláció nem kevés hátránnyal járó útján? Vajon miért nem volt a kutatónak szeme meglátni ezt a jelenséget is, a valódi lelkiismereti és egzisztenciális drámát, melyet az államsovinizta nyomás, a nacionálkommunizmus vagy a korábbi visszamaradottság előidézett sokakban, és melyből, mint kötetünk lisznyóiakról szóló dolgozata bizonyítja (l. Egy erőszakos disszimilációs kísérlet kudarca), tömegesen menekültek az ortodox vallású magyarok a magyarnak mondott felekezetek tagjai közé, ezáltal kívánván megmenekedni attól, hogy jobb belátásuk ellenére a székely falu életét feldúló államnacionalista nyomás eszközként használhassa fel őket. A helyet nem ismertetére vall az is, ahogy a románok mint tantárgynak a helyzetéről beszél – az államnyelv iskolai oktatása alacsony hatékonyságának ugyanis az a fő oka, hogy nem tárgyként, hanem asszimilációs eszközként és államnacionalista, azaz ideológiai propagandaeszközként kezelték hosszú időn át, fittyet hányva a pedagógia és didaktika elemi követelményeinek, megterhelve ráadásul azzal, amivel érzelmileg a nemzeti elnyomás jár. Ha majd a gyerek érdekeiből kiindulva, beszélni, kapcsolatteremtésre, mások megértésére, saját gondolatai kifejezésére alkalmas idegen nyelvként fogják tanítani, akkor szabadulhat meg a tantárgy mindama ballaszttól, mely napjainkban még mindig agyonnyomja. E tekintetben pedig tapasztalati tény, hogy a gyerek anyanyelvét ismerő tanárok érhetnek el igazán jó eredményt a román oktatásában is, semmiképpen sem azok, akik egy vegytiszta idegenség képviselőiként személyükben is csak az állam tanulók iránti kíméletlen érzéketlenségét, egy a diákokra nézve előnytelen és magalázó nyelvi alárendeltséget testesítenek meg. A magyar iskolákba kihelyezett, csak románul tudó pedagógusok abszurd és

neveléslelektanilag is célszerűtlen helyzetéről még sokat írhatnánk – itt elég annyit megjegyeznünk, „kutatónk” vádja tárgyaltan, mondhatni az ellentéte igaz.

A „lélekmentő” állami beavatkozásra buzdítással pedig csínján kellene bánni: előbb talán azt kellene tisztázni, nem magyarnak vagy részben magyarnak is vallja-e magát az, akit itt ezek szerint önmagától akar megmenteni a saját identitását kizárólagosan bálványozó honleány?

* * *

A fentiek alapján eldöntheti bárki mennyi bennük a politika töltet és mennyi a mértéktartó, pártatlan és tárgyilagos tudományos hozzáállás. A kötet ugyanis „szociológiai” munkának készült ☒.

J E G Y Z E T E K

- 1 1996, illetve 1999 óta léteznek, vállalt feladataikról lásd. Váry O. Péter Előretolt helyőrségek Háromszéken c. dolgozatát a *Romániai Magyar Évkönyv* 2002-ben, 251–252. A szerző a Ceaușescu-diktatúra idején elkezdett románosítás folytatóit látja bennük.
- 2 A szerzőről lásd a *Nagyidő kisvárosban* jegyzeteit.
- 3 *Aurel Nistor – O pagină din istoria Bisericii si Neamului*. [Egy lap a nemzet és az egyház történetéből]. Editura Sfântu Gheorghe, 1999, Carpații Răsăriteni.
- 4 I. m. 46.
- 5 I. m. 57.
- 6 I. m. 86.
- 7 I. m. 86.
- 8 I. m. 100–101.
- 9 Memoriul prefecturii Treiscaune asupra problemei românilor maghiarizați citit la Conferința de la Tg. Mureș ce a avut loc în ziua de 21 aprilie 1937 sub președinția domnului dr. C. Angelescu. I. m. 152–160.
- 10 I. m. 159.
- 11 Ioan N. Ciolan: Transilvania prigonită de unguri [A magyarok sanyargatta Erdély]. Târgu Mureș, 1997, Editura Petru Maior.
- 12 Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok, 1867–1940*. Csíkszereda, 2002, Pro-Print. 397–398.
- 13 *Adevărul*, 1932. március 15. Idézi Bíró Sándor a *Kisebbségben és többségben*. Csíkszereda, 2002, Pro-Print. 396.
- 14 *Keleti Újság*, 1929. február 1.
- 15 *Brassói Lapok*, 1929. február 22.
- 16 *Új Kelet*, 1923. június 1.
- 17 Maria Ciobanu-Băcanu: *SOS – Români din Covasna și Harghita*. Târgu Mureș, 1998, Editura Petru Maior.
- 18 *Drama maghiarizării românilor din județele Covasna si Harghita*. Sfântu Gheorghe, 2000, Editura Eurocarpatica.
- 19 Vö. i. m. 61–63. Fordítás K. A.
- 20 I. m. 62.
- 21 I. m. 63.
- 22 I. m. 63.
- 23 I. m. 4.
- 24 I. m. 59.
- 25 Uo. 59.